

К.Д.Ушинського та студенти 4 курсу Білгород-Дністровського педагогічного училища музично-педагогічного відділення. Загальний обсяг досліджуваних склав 148 осіб.

Результати, що були отримані показали доцільність використання діагностичної методики та адекватність обраного критеріального апарату теоретичній моделі художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музики.

Література

1. **Казачков С. А.** От урока к концерту. - Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1990. - 343 с.
2. **Капская А.И.** Формирование готовности студентов педвуза к исполнительско-речевой деятельности в системе профессиональной подготовки. Автореф. дис. ...доктора пед. наук. - Киев, 1989. - 36 с.
3. **Малько Н.** Основы техники дирижирования. – М., 1965. –86 с..
4. **Мусин И.** О воспитании дирижёру. - Ленинград: Музыка, 1987.- 246 с.
5. **Поляков О.** Некоторые аспекты семиотики дирижирования. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. искусствоведения. – Киев, 1975.- 21 с.
6. **Сипченко І.В.** Формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики. - Дисертація на зд. н. ступ. кандидата пед. наук. - Київ, 1997. - 181 с.
7. **Тарарак Н.Г.** Формування елементів педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення дисциплін вокально-хорового циклу // Вісник Житомирського педуніверситету. Випуск 6. – Житомир, 2000. – С. 143-145.
8. **Шишкіна С. В.** Формирование профессионально-коммуникативных качеств личности будущего учителя музыки : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Саранск, 2001.- 179 с.

УДК 371.134:78.031.2:78.071.4

Касянчик Н.М.

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ МІКРОСТРУКТУРИ НАРОДНИХ МЕЛОДІЙ

В статье представлены материалы исследования путей формирования креативности будущих учителей музыки в процессе анализа микроструктуры народных мелодий. Рассмотрен проблемный контекст выполнения данного творческого задания, изучены психолого-педагогические условия активизации креативных процессов во время микроструктурного анализа народной мелодики. Показана необходимость дальнейшей разработки поэтапной методики формирования креативности посредством обработки музыкального фольклора.

Ключевые слова: музыкальный фольклор, креативность, микроструктурный анализ.

Сучасна теорія творчості характеризується багатоаспектністю та різноманітністю підходів до її вивчення. Не зважаючи на ряд важливих відкриттів, узагальнень і спостережень, викладених у дослідженнях зарубіжних (Дж.Гілфорд, Є.П.Торренс, Л.Термен, Р.Стернберг, М.Воллах) та вітчизняних вчених (Є.Г.Алієва, Д.Б.Богоявленська, П.Я.Гальперін, Н.М.Гнатко, Л.Д.Данілова, В.М.Дружинін, І.А. Зязюн, З.І.Калмикова, А.Я.Пономарьов, С.К.Турчак, В.І.Тютюнник, Н.В.Хозратова, В.Д.Шадріков та ін.) феномен креативності до теперішнього часу залишається недостатньо вивченим явищем.

У сучасних дослідженнях креативність розглядається як інтегральна характеристика особистості, що виступає суб'єктивною детермінантою творчості і, з одного боку, представляє її мотиваційно-потребову основу, а з іншого – розвивається і формується залежно від особливостей та умов протікання діяльності [3]. В структурі креативності виділяють основні змістові компоненти: мотиваційний, що складається з мотивації саморозвитку, творчої позиції і спектру інтересів; інтелектуальний, представлений дивергентністю мислення (оригінальність, гнучкість, швидкість), а також здатністю до

перетворенням і прогнозування; комунікативний, що включає здатність до співпраці в творчій діяльності та уміння мотивувати творчість інших; емоційний, що характеризується змістом творчої діяльності та її емоційно-ціннісною домінантою.

Формування креативності студентів відбувається у процесі ефективного педагогічного супроводу, спрямованого на актуалізацію та поступовий розвиток її окремих компонентів. Вченими виявлено, що для формування та розвитку креативності особистості необхідним є розвиток пізнавальних, творчих потреб та мотивів, навичок дивергентного мислення, комунікативних здібностей і емоційно-позитивного відношення до навчально-творчої діяльності. Наразі в сучасних дослідженнях умовами формування креативності виступають: удосконалення змісту навчання, застосування активних методів навчання та соціальних взаємодій в навчальній діяльності.

Музична діяльність студентів під час навчання у ВНЗ в цілому повинна мати творчий характер, лише за таких умов вона позитивно впливатиме на формування їх креативності. Тому, процес фахової підготовки майбутнього вчителя музики потребує максимально повного виявлення та застосування невикористаних можливостей виховного впливу на формування здатності до творчості.

В освітньому процесі вищих музично-педагогічних навчальних закладів України мало використовується навчально-виховний потенціал народної музичної творчості. Музичний фольклор являється духовним першоджерелом та носієм традиційної інформації, яка охоплює етнічну свідомість, історичну пам'ять, міфологічну та обрядову традицію, матеріальну культуру [4, с.4]. У фольклористиці народна мелодія розглядається як архетип, найдавніший зразок певної національної культури. Психологами досліджується ефективний вплив архетипів на творчу активність індивіда.

Досліджуючи особливості процесу опрацювання фольклорних мелодій, ми виявили багатство можливостей для успішного формування пізнавально-творчих здібностей студентів через розвиток їх фахових умінь самостійно пізнавати та перетворювати традиційну музичну інформацію, закладену в музичних першоджерелах. Під час виконання аналізу мікроструктури мелодики фольклорних музичних зразків, головним завданням якого є вивчення форми та образного змісту, ми спостерігали за підвищенням творчої активності та активізацією пізнавально-творчих потреб студентів вищих музично-педагогічних закладів освіти.

Зауважимо, що проблема вивчення особливостей формування креативності студентів майбутніх вчителів музики в процесі аналізу мікроструктури народних мелодій є практично недослідженою. Необхідність її розробки визначається як тенденціями розвитку музичної педагогіки, так і існуючими потребами музично-педагогічної практики. Тому, головною метою нашого дослідження є віднаходження способів та шляхів формування креативності майбутнього вчителя музики в процесі аналізу мікроструктури народних мелодій. Виходячи із мети дослідження, окреслимо його головні завдання:

- 1) розглянути процес аналізу змісту мікроструктури народних мелодій як пізнавально-творчий, в якому логічне мислення відповідальне за створення схем, а творче мислення – за створення образів;

- 2) визначити аналіз змісту мікроструктури народних мелодій як пізнавально-творче завдання;

- 3) розглянути умови виконання даного завдання як проблемні, які є позитивним контекстом для активізації креативних процесів;

- 4) виявити шляхи формування компонентів креативності студентів під час виконання аналізу мікроструктури народних мелодій, через дослідження впливу психологічних факторів на активізацію креативних процесів.

У професійній діяльності майбутнього вчителя музики творчий рівень опрацювання будь якого музичного матеріалу перш за все залежить від уміння виконати аналіз об'єктивної інформації мелодики на мікроструктурному рівні. Нами встановлено, що викладач,

працюючи зі студентом над формуванням даного фахового уміння, має усі необхідні умови для активізації його творчих здібностей.

Музичний аналіз мікроструктури народних мелодій включає в себе завдання схематичного поділу на найменші формотворчі елементи – мотиви, та осягнення їх музичного змісту. За Валуєвою Є.А, творче завдання – це завдання, в якому некомбінаторний компонент по відношенню до комбінаторного компоненту є більшим, та яке спрямоване на активізацію креативних якостей студента [1, с.134]. Комбінаторний компонент завдання аналізу мікроструктури народних мелодій відповідає за схематичний поділ мелодії на її мікроелементи (мотиви). Некомбінаторний компонент забезпечує виявлення незвичайних властивостей елементів завдання. Незвичайні властивості даного елемента завдання зумовлені специфікою викладу музичного змісту в певних музичних формах та специфікою нотного запису музичного матеріалу. У досліджуваному завданні некомбінаторним компонентом є пізнання змісту мотивів, втіленого у нотному тексті, який неможливо прочитати як звичайні ноти, але можна відчувати.

На практиці аналіз мотивної структури мелодії є одночасним створенням як схем (мікроструктур), так і образів (змісту мікроструктур), які виникають у формі слухо-емоційних уявлень. Тому, процес виконання такого аналізу ми розглядаємо як пізнавально-творчий, у якому логічне мислення відповідальне за побудову схем, а творче (інтуїтивне) мислення – за створення образів. Під час виконання аналізу мікроструктури народних мелодій працюють як інтелектуальні, так і креативні здібності студентів, забезпечуючи роботу обох режимів мислення [1]. На етапі створення образу перед майбутніми вчителями музики стоїть завдання відчувати емоційне наповнення інтерваліки, ритміки, гармонічного контексту мотивів, в результаті чого у них виникають емоційно забарвлені асоціації з явищами власного емоційного досвіду. Останнє свідчить про активізацію їх інтуїтивного режиму мислення.

Одним з найбільш ефективних методів формування творчих якостей особистості, визначений метод проблемного навчання (Дружинін В.М., В.І.Загвязінській, М.І.Махмутов, А.М.Матюшкін, М.М.Льовіна, та ін.). Сучасна теорія проблемного навчання характеризує дані умови високим ступенем невизначеності і потенційною багатоваріантністю (багатством можливостей). Вчені, досліджуючи ситуацію невизначеності як засіб стимулювання пошуку власних орієнтирів, під час якого багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження, довели ефективність впливу даного психолого-педагогічного контексту на формування креативності студентів.

Умови виконання аналізу та осягнення внутрішнього змісту мікроструктури народних мелодій характеризуються досить високим рівнем проблемності. Невизначеність та потенційна багатоваріантність характеризує виконання даного завдання на усіх його етапах. У зв'язку з відсутністю єдиних правил схематичного поділу на мотиви [5, с.6] та, як результат, відсутністю єдиного правильного варіанту вирішення такого завдання, створюються невизначені проблемні умови, які сприяють активізації творчого мислення студента та включенню роботи чуттєвої сфери вже на першому етапі створення схеми.

Під час осягнення змісту мотивів, на етапі створення образу, теж виключається можливість проведення однієї правильної асоціативної паралелі – їх може бути кілька, в залежності від розвитку уяви дослідника. Досліджуючи взаємодію звуків, тривалостей мотиву, впливу гармонічної фарби, майбутній вчитель музики потрапляє в невизначені умови, в яких відсутні єдино правильні відповіді, та зустрічається з багатоваріантною природою самого процесу створення виконавської інтерпретації.

Музична інформація, закладена всередині мотивів, не може бути інтерпретованою виконавцями однозначно [5, с.5]. Працюючи над створенням власних образів на основі емоційно-інтелектуальних реакцій сприйняття мікроструктур мелодики, студенти по різному реагують на зміст мотивів, що в цілому виявляє їх загальний рівень уміння сприймати і творчо осмислювати різноманітність відтінків музичної інформації. У даній проблемній ситуації орієнтирами для вирішення поставленого завдання є почуття міри, чуттєво-

інтелектуальний та художньо-естетичний досвід студента та викладача, а для їх перевірки прийнятним є відомий критерій Станіславського «вірю – не вірю», заснований на кристалізації чуттєвої та інтелектуальної сфер особистості. Слід додати, що під час аналізу мікроструктури народних зразків викладач повинен підтримувати у студентів позитивно-емоційне сприймання даних проблемних умов як таких, що завжди супроводжують будь-яку творчу діяльність.

Пізнання змісту мотиву є невідомим явищем для студента, тому відомий метод проведення аналогій у даній проблемній ситуації бачиться нам особливо дієздатним. Студенти, досліджуючи мікроструктуру народних мелодій, порівнювали висхідний, або нисхідний рух звуків мотивів з відповідними фізичними відчуттями, проводили аналогії поміж музичними явищами консонансу, дисонансу з характером стосунків між людьми та явищами природи. Проведення аналогій відбувалось у вигляді інтелектуальної реакції студентів на характер звучання музичного мотиву. Під час усвідомлення поставленої перед студентами проблеми досягнути незаписане активізувався інтелектуальний компонент креативності.

Отже, на нашу думку, досліджуване нами творче завдання аналізу мікроструктури народних мелодій, яке характеризується проблемними умовами його виконання та сприяє активізації інтуїтивного полюсу мислення студентів, може використовуватись як ефективний засіб педагогічного впливу на формування креативності.

Під час аналізу та осягнення змісту мікроструктури народних мелодій завдяки інтегральним властивостям креативності створюються умови для взаємовпливу різних її компонентів, що закладається в основу наших досліджень як один із найважливіших психологічних механізмів її формування. Слід відмітити переважаючий вплив емоційної складової у цьому процесі [6]. У ході дослідження нами було виявлено, що підживлений позитивними емоціями мотиваційний компонент креативності впливав на інтелектуальний та комунікативний компоненти, які, актуалізуючись, проявлялись через активне включення студентів у процес самостійного переосмислення музичної інформації та їх готовність до творчого діалогу.

У зв'язку з цим під час проведення експериментальних досліджень ми спрямовували увагу студентів перш за все на емоційний зміст мотивів, сподіваючись на виникнення у них необхідних емоційних реакцій, які, за Л.С.Виготським, «... повинні складати основу виховного процесу» [2, с.105].

У сучасних музикознавчих дослідженнях інтервал та інші складові мелодики розглядаються як носії певної емоційної інформації, вивчення якої зумовлює виникнення емоцій, почуттів, асоціацій, аналогій у студентів, які проявляються у вигляді безпосередніх інтелектуально-емоційних реакцій на об'єктивний емоційний зміст мотивів мелодії. Останній виступає потужним каталізатором творчих психічних процесів, які зовні проявляються через активну роботу уяви, фантазії тощо. Такі реакції у процесі виконання досліджуваного нами завдання одразу трансформувались у специфічний для музичного мистецтва результат професійного музичного мислення – створення слухового проекту, задля якого виконується мікроструктурний аналіз мелодики з позицій фахової музичної підготовки. Додамо, що слуховий проект, зрештою, є результатом творчої роботи студента, втіленням його самостійної індивідуальної виконавської трактовки змісту розглянутих мікроструктур, котра, в свою чергу, може бути втіленою на інструменті, у власному співі за допомогою необхідних виконавських засобів.

В цілому, реакція студентів на емоційне наповнення мотивів (їх інтерваліки, ритміки, гармонічного контексту), перш за все, залежала від загального рівня розвитку їх чуттєвої сфери, образного мислення, та емоційного досвіду. Зазначимо, що емоційна сфера особистості під час будь-якого аналітичного процесу, в тому числі і досліджуваного нами, зазнає впливу за умови, якщо під час аналізу об'єкта, суб'єкт-дослідник має можливість виявити у ньому емоційну складову. Погоджуємось з твердженням Л.С.Виготського, що, насправді, «емоція є не менш важливим агентом, ніж думка» [2, с.105].

Є.Л.Яковлева, досліджуючи емоційні механізми особистісного та творчого розвитку, виявила принцип трансформації когнітивного змісту в емоційний, який виступає основним принципом розвитку креативності особистості [7, с.18]. Результати досліджень вченої свідчать про те, що для розвитку творчих здібностей необхідно звертати людину до її емоційних станів, здійснюючи цілеспрямоване перетворення інтелектуальних проблем, що стоять перед нею, в емоційні. На нашу думку, цей механізм успішно спрацьовує під час осмислення мікроструктурного аналізу мелодії як цілісного, логічно-інтуїтивного завдання. Пізнавальний зміст даного завдання одразу ж перетворюється у емоційний як тільки схематично виділений мотив треба перевірити на його довершеність. Для цієї перевірки студентам потрібно довіритись власній інтуїції, уяві, почуттю міри, що відносяться до творчих характеристик особистості.

На нашу думку, трансформація когнітивного змісту в емоційний відбувається також в моменти пошуку емоційного змісту інтерваліки, ритміки та гармонічного контексту схематично виділених мотивів (під час створення образів). Постійне переосмислення студентом даного завдання з інтелектуального в емоційне сприяло актуалізації емоційного параметру креативності на обох етапах аналізу мікроструктури народних мелодій.

Для закріплення уміння такого переосмислення даний механізм потребував контролю з боку викладача. Слід підкреслити, що систематичне спрямування уваги студентів на досягнення змісту мікроструктур під час аналізу шляхом постійного нагадування задачі пошуку закладеної інформації в мотивах та необхідної емоційної підтримки, активізувало дію розглянутого принципу перетворення когнітивного змісту в емоційний.

Наші спостереження показали, що робота даного механізму полягала також в переході від пізнавального інтересу студентів, викликаного почуттям радості відкритого, до творчої потреби зберегти досягнутий зміст та втілити у власній творчій діяльності – відтворити його у власному співі, у створенні власної мелодії, пантоміми, малюнку тощо. Як наслідок інтересу (емоції здивування, яка, за Аристотелем, є початком пізнання), у студентів виникали різні емоції: переживання радості відкриття музичного змісту мотивів, почуття любові до навколишнього світу, втіленого в музичних образах, оптимістичне відчуття можливості збереження досягнутого через власне виконання і творче перетворення. Такі емоції та почуття чинили потужний вплив на творчу мотивацію студентів.

В процесі формування творчих здібностей студентів через розвиток їх мотиваційної сфери відбувається зростання пізнавального інтересу майбутніх учителів музики, виникнення потреби самостійного, творчого втілення традиційної музичної інформації у формі власних інтерпретацій, обробок тощо. Здатність до цілеспрямованого перетворювання внутрішнього та зовнішнього світу є властивістю зрілої особистості. Мотивуючи студентів до власного особистісного розвитку через напрацювання якостей зрілої особистості, зокрема уміння професійно пізнавати та втілювати зовнішній зміст, яким є зміст мікроструктури народних мелодій, педагог стимулює зростання інтересу студентів до пізнавально-творчої діяльності та формує їх потребу творити.

Досліджуючи процес аналізу майбутніми вчителями музики мікроструктуру народних мелодій, ми зробили такі висновки. Проблема формування креативності є актуальною в сучасних умовах мистецької освіти, фахова підготовка якої може забезпечити необхідні умови для її вирішення. Креативність майбутнього вчителя музики визначається гармонічно сформованими мотиваційним, інтелектуальним, комунікативним та емоційним компонентами. Народна музика являється багатим матеріалом для творчого опрацювання та володіє необхідним виховним потенціалом для формування креативності педагога-музиканта. Процедура аналізу мотивної структури мелодії, що охоплює побудову схем (мікроструктур) і створення образів (змісту мікроструктур), які виникають у формі слухо-емоційних уявлень, протікає як пізнавально-творчий процес, в якому логічне мислення відповідальне за побудову схем, а творче (інтуїтивне) мислення за створення образів.

У ході дослідження ми визначили аналіз змісту мікроструктури народних мелодій як творче завдання в умовах навчально-виховної проблемної ситуації, яке характеризується

активізацією інтуїтивного полюсу мислення студентів; звернули увагу на переважаючий вплив емоційного компоненту креативності студентів на решту її складових під час аналізу мікроструктури народних мелодій; виявили роботу психологічного принципу трансформації когнітивного змісту в емоційне Є.Л.Яковлевої, який спрацьовує під час осмислення мікроструктурного аналізу мелодії як цілісного, логічно-інтуїтивного завдання; на практиці перевірили дієвість взаємовпливу складових креативності під час аналізу мікроструктури народних мелодій, що є одним із психологічних факторів формування творчих здібностей.

Таким чином, досліджуване нами творче завдання аналізу мікроструктури народних мелодій в умовах проблемної навчально-виховної ситуації виступає надійним засобом формування креативності студентів. Оскільки мікроструктурний аналіз мелодики фольклорних зразків являється одним із етапів творчої обробки народної музики, вбачаємо за доцільним продовжити дослідження решти етапів для створення поетапної методики формування креативності майбутніх учителів музики.

Література

1. **Валуєва Е.А.** Интеллект, креативность и процессы распространения активации // Психология. Журнал Высшей школы экономики. Т.3. №3. - С. 130-142.
2. **Выготский Л.С.** Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика-Прес, 1996. – 536с.
3. **Козленко В.Н.** Психологические особенности креативности в старшем школьном возрасте и ее влияние на статус старшеклассника в учебной группе: Дис. канд. психол. наук. – М., 1982. – 189с.
4. **Колядки і щедрівки** /Підготовка текстів М. Пилипчик, іл. З. Косицька, М. Косицька – К.: ЗАДРУГА, 2007. – 128с.
5. **Рагс Ю.Н.** Интонация в системе музыкально-художественной информации. // Воспитание музыкального слуха. Вып. 4 / Научные труды московской государственной консерватории им. П.И.Чайковского. – Сб. 26. – М., 1999. – 136 с.
6. **Яковлева Е.Л.** Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития //Вопросы психологии. – 1977. – С.20-27.
7. **Яковлева Е.Л.** Психология развития творческого потенциала школьников: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.13 Москва, 1997. – 22с.

УДК 371.134:78:37.035.6

Хоружа О.В.

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье рассматривается феномен этнопедагогического мышления будущего учителя музыки в качестве целостной системы. Особое внимание уделяется анализу его основных структурных компонентов.

Ключевые слова: учитель музыки, этнопедагогическое мышление, этнопедагогическая культура.

Проблема формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики є актуальною в сучасних умовах реформування освітньої системи в Україні. Саме етнопедагогічне мислення можна вважати одним з інструментів забезпечення процесу гуманізації навчально-виховного процесу у вищих музично-педагогічних навчальних закладах. Адже етнопедагогічне мислення залучає принципи, засоби та методи української етнопедагогіки взагалі та української музичної етнопедагогіки зокрема, засадничими